

III

TPG

TPK

TTK

Pildiraami-tööstus

Karl Lukk

Tartus, Võidu tän. 12.

Kullatud, poleeritud ja vakseeritud pildiraami- ja ta-peediliistud, ovaal- ja motiivraamid.

Suur väljavalik raamitud ja raamimata seinapiltte.

H. BERG

TARTU, VÕIDU 15

Lõuna-Eesti vanim märgi- ja templi tööstus.

Valmistab kooli- ja kõikisugu teisi tunnus-

märke väärt- metallidest.

Tööd kroonitud I kuld ja hõbe aurahaga.

Üh. L. E.

Eksporttapamajade

kauplused

asuvad:

Tartus: Ülikooli 7 - tel. 12-59

Tähe 72 - tel. 12-18

Narva 29 - tel. 12-22

Narva 145 - tel. 14-08

Riia 117 - tel. 14-50

Valgas: Vabaduse 32 -
tel. 32

Tsinkograafia

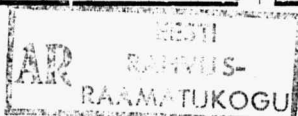
V. Jäger

Tartus, Kompanii nr. 4

Telefon 13-90.

Võrk-, joon- ja mitmevärvilised klišeed.

I I L**TARTU POEGLASTEGÜMNAASIUMI, POEGLASTEKESK-
KOOLI JA TEHNİKAKOOLI ÕPILASKONNA AJAKIRI.**

TOIMETUS: Vastutav toimetaja — õpet. J. Konks, päätoimetaja — E. Karindi, tegev-
toimetaja — A. Stanovitš, toimetuse liikmed: V. Siska, A. Sarv, R. Uus-
tal, O. Linde ja J. Äärma.

IV aastakäik.**VEEBRUAR 1937.****Nr. 2.**

Üheksateist on aastaid ...

Üheksateist on aastaid, kui esivanemate veres tuha all hõõ-
gunud sütest tõusis noorte rindadesse tulekeeli, mis sajandite
jooksul tallelepardud vihaga pühkis ära võõra võimu kui
orjavaimu häbistava saasta. Üheksateist on aastaid, kui ahel-
datud Kalevipoeg raputas end lahti kurnajatest allilma süngete
koobaste varisedes. Relvade tärisedes, südames vaid ainus sõna —
vabadus — tormasid Kalevite järglased võitlusse, et masendada
oma surmapõlgusega vaenlasi. Ja üheksateist on aastaid, kui
„kõik piirud kahel otsal lausa läksid lõkendama“. Täitunud
olid esivanemate unistused.

Üheksateist aastat on püsinud Eesti riik. Kui tõusev vaba-
dustung ärkas kurnatud rahvastes, tõusis ka meie rahvas
enesemääramise nõue. Meie, noored, oleme sündinud vabaduse
lastena. Me ei tea, mida tähendab olla vang. Seda roh-
kem peame hindama vabadust, et ei tuhmuks süüdatud lõkke
pimestav sära. Meie päralt on tulevik ja me oleme kohusta-
tud võitlema Eesti helge tuleviku eest. Peame püüdma, et
meie riik ja rahvas võidaks ja säilitaks väarika koha riikide ja
rahvaste peres. Meie kultuuriline ja maailmavaateline tase
peab järgi jõudma teistele, kui soovime olla vabad alati. Üht-

lasi ei ole põhjust teha illusioone, iga rahva liige peab teadlik olema selles, et võib tulla tarve vabaduse eest relvastatud jõuga välja astuda. Valmisolek selliseks võimaluseks on kohustuslik igale rahvuslikult mõtlevale eestlasele, eriti aga noortele.

Eesti Vabariigi üheksateistkümnendal sünnipäeval soovib „lili“ toimetis temale parimat. Tänu meestele, kes võitlesid ja langesid vabaduse nimel!

A. Stancoviš

Vabaduse süünd.

Toona, kui jäälilli aknale pakane maalis,
soendamaks tuhmhalli tare ahjuden söestusid puud.
Toona, kui magaden inimen paukumist kuulis,
mustavalt ammuli aetud haubitsa lõõskavad suud.
Auraman lumisel väljakul kangelasuri,
vabadusaltaril ohverdet inimen suri.

Purpurselt veretas loojangun talvine taevas,
ägedan lahingu tulen mehe man võitleman mees —
Vabadusimiku sünnitusvalude vaevas
emake maa nagu ägas — algaman ajastu uus!
Kuulide sajun taas kuulutas eestlane kadu
orjade isandail — manalas uus sai neil kodu ...

Härmašis ahaks puud värvinud hommikuks uueks
tuisklume taevani tõusten võitleman ori ja saks.
Viimaseid vägesid päästmaks veel isamaad tuues
raksuoi tääkide vahel süündisid vabadustlaps.
Kahuri kärkiva lõugade manu pant hälliks
langenud sõduri sinel sul asemeks kalliks.

Mähkmetest lõhnav, põsk roosatas elamiskirest,
uneviit haubitsad laulsid, toitpiimaks langenu urm.
Paitasid helliten põski sul talvised vired,
põlasten irviid vastu kutsus kui toonelast surm.
Pühamaks kohuseks mulle on hoida sind hellalt,
igavik elueaks antud sul Jumalalt ülalt.

Vabaduse süünd.

Langenute kalmul.

Maga, langenuna lahingväljalt tulnu,
igaviku und nii rahulikku maga.
Vabastatud maalt said puhkepaigaks kalmu,
oled rahus, oled pühakuna vaga!

Laia linana on lumi katnud haa,
puine rist on künka ehteks, varaks sulle.
Inimen, kas magada nii mõtled kaua,
vabaduse ohvriks tõid kes elu kallil?

Tummana alt matusmulla vahid üles,
kuulad halatsemist kõduneva keha.
Sangar — kannaksin Sind mullast mina üles,
looksin asemele haavatuma piha!

Magad, kuulad kurdina mu kurba juttu,
igaviku und nii rahulikku magad.
Põgenen tööd jatkama su mant ma ruttu,
meelen möödund sõjast, sangaritest saagad ...

Viisteist aastat noorte seas.

01. 03. 37. möödub viisteist aastat õpetaja J. Kimmeli ametisse astumisest. Viisteist aastat on see õpilaste kui ka kolleegide poolt lugupeetud ja armastatud pedagoog töötanud koolipõllul, andes nii paljudele kaasa väljakujunenud positiivse maailmavaate. Raske ja närvesööv on pedagoogi töö, kuid vaatamata sellele on J. Kimmel alati jäänud lahkeks ja vastutulelikuks. Ta pole neid juhte, kes tulevad dogmadega noorte juurde, vaid ta on lähenenud õpilastele kui inimene ja loonud nii parima respekti.

Jõudu ja tahet tulevaseks tööks ning õnnitlusi tähtpäeva puhul.

Toimetus

J. Kimmel

Esimene päev sõjas.

Raekoja kell lõi parajasti kuus hommikul, kui hakkasime liikuma Tartu linna komandandi maja eest. Ei või öelda, et meeleolu oleks olnud päris hea; magamata öö ja kehast läbitungiv külm lisandasid oma osa tuimust silmapilgu kurbusele. Olime ju jätnud viimastena Tartut seljataha — lähenevale vaenlasele vallutamiseks. Pealegi pidin ikka ja ikka uuesti mõtlema oma isa saatusele, kes nädala eest vabatahtlikuna läks teise polguga enamlaste vastu Mehikoorma poole. Liikused kuuldused, et see vabatahtlikest moodustatud väeosa olevat löödud puruks ja ellujäänud joosnud laiali. Mis on juhtunud isaga? On ta veel elus?

Hakkasid kõlama tulekahju kellad: kõneldi — rüüstajad olevat süüdanud piirituse lao Kastani tänaval.

Sadas tasast lund. Neli esimest poissi esimesest rühmast, kuhu kuulsin ka mina, määrati arriergardi. Selletati, et tulevat liikuda kolonni järgi

üksikult umbes sada sammu üksteise taga, ja kui peaksid keegi meist märkama või kuulma midagi kahtlast, siis teatagu otsemaid sellest eelmisele ja lähim ohvitserile.

Oli veel üsna pime. Puiestee tänaval juba pühiti. Tänavapühikjad eidekesed hädaldasid: „Lähet surema, lapsukesed, ärge minge, tapetakse teid kõiki!“ — „Rumalukesed“, sõnas üks vastutulijaist, „ei teie oma jalaga enam Tartu tule — jääge parem koju! On äga eeslid, veavad lapsedki enesega kaasa — tappa!“ Sellised sõnad tegid pisut trotslikuks. Või lapsed! Et olin viimane meie „arriergardis“, võisin veidi peatuda ja vastasin surmtõsiselt viimasele kõnetajale, see võis ehk kõlada pisut kurjaltski: „Kui teist endast asja pole kaasa tulema, siis ärge neidki takistage, kes julgevad minna ja näe, lähevadki.“ Mees lõi käega. Hüüdsin talle järele — nägemiseni — ja sibasin edasi, mõõtes eelmise kaugust endast.

Foto A. Sarv.

Jõudsime viimaks välja linna majade ja Peetri surnuaia varjust. Lagedal vinigus tuul, ometi mitte väga tugevasti. Tee oli konarlik ja lage, lund võis näha vaid kraavis ja põldudel. Meeli valdas korruga mingi sentimentaalne nukrus ja üksindus sundis kiirendama sammu; nii mõnus oleks juttu vesta eelkäija naabriga. Kuid sealsamas meenus ülemuse käsk: sada sammu vahet. Milleks? Kes meid ikka võis tulla taga ajama? Egas' ometi punased ole linnud, et nad nii ruttu meile järele jõuavad!

Nõnda kõikudes oma soovide ja ülemuse käsu vahel, lähenes mu vahe-maa eelmisest arriergardi mehest ometi. Kurvaks tegi meelega just see, et kolonni ei näinudki. Kohutavat vaikust segas vaid oma saabaste astumine külmanud teel ja tasane tuikamine roidunud peas.

Mööduisin esimesest teeäärsest majast. „Et hauguks ometi koergi!“ mõtlesin,

sest vaikus oli masendav. Hakkasin jälle kiirendama sammu, et jõuda lähemale Nurgale, kes liikus minu ees „sada sammu“, kui korruga kuulsin selja taga mingit kauget müra. Jään seisama, et kuulda paremini. Tõesti, müra on! Jooksen edasi oma „saja sammu“ peale ja kuulatan jälle. Kolin läheneb, nagu oleks vankri kolin. Jälle seisatun. Jah, kindel — sõidetakse, sõidetakse ruttu. Kuulan veel. Mõtlen, et võib olla kardan, ja on ju hirmul suured silmad, aga mis see on? Kolin läheneb. Nüüd kuulen juba päris selgesti, et sõidetakse. Peab olema mitu vankrit, sest kolin on harukordne. Hõikan. Nurk ei kuule. Jooksen ja hõikan jälle: „Kas kuuled?“ Nüüd näen Nurka selgesti. Ka tema kuulatab. Viimaks vastab: „Kuulen.“ Jooksen Nurga juurde ja kuulame nüüd juba kahekesi. Ei ole kahtlust — meile sõi-

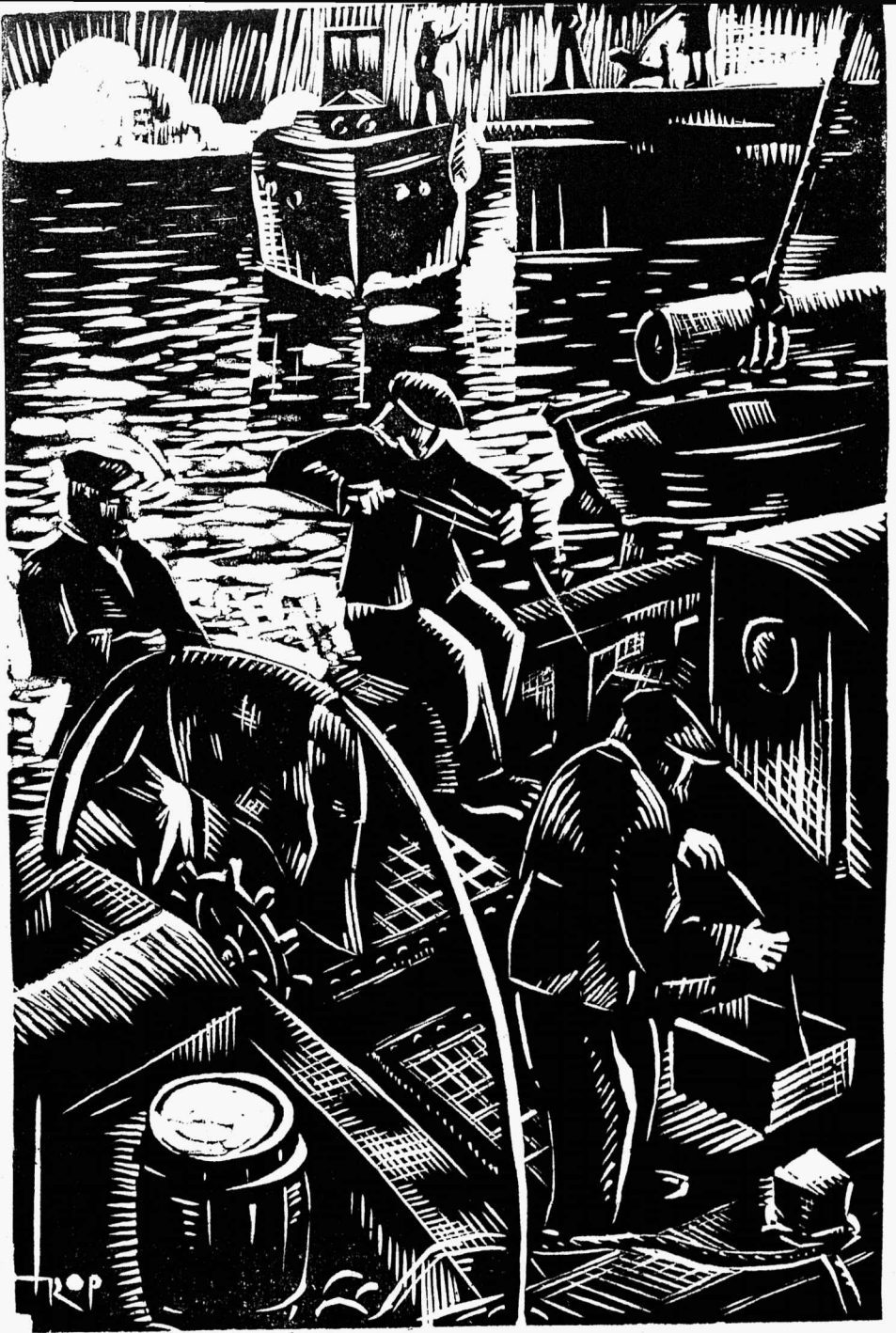
detakse järele. Aga kes? Kas teatada edasi. Kuid juba näeme — meie eelkäija seisab. Nii siis, ka tema on kuulnud. Vahetame mõne sõna ja varsti näen, kuidas meie ees kolonn hargneb kahele poole ahelikku. Vankri kolin on jõudnud selle ajaga meile üpris lähedale. Küsin Nurgalt, mis teha, kas joosta aheliku juurde või oodata. Sellise juhu kohta ülemuselt juhtnööre ei ole. Jääme seisma. Kargame üle kraavi põllule, haarame püssid seljast, sest nüüd hakkab pimedusest paistma mustendav kogu — terve voor. Ärevus tungib pähe. Tahaksin joosta, kuid miski hoiab paigal. Läbi paisuva aovalge näen, et ahelik on jäänud nagu väiksemaks — mõistan: nad on laskunud pikali või kükitavad.

Seisame Nurgaga üsna kraavi kaldal — ja juba loeme: kolm, neli, viis vankrit — igal kaks hobust ees. Aga vankrid nagu oleksid tühjad. Voor on jõudnud umbes paarikümne sammu lähedusse, kui korraga Nurk ajab end hästi sirgu ja karjub: „Pea kinni! Pea kinni! Seisa!“ Karjun kaasa, ent meie hää lumbub juba vankrite müriinas. Nurk on minust otsustavam. Kähku laeb ta püssi ja karjatab veel kord. Ka mina laen püssi. Nurgal on lühike saksa „karabinka“, mul jaapani süsteemi püss — Pauk. Nurk tühjendas esimese laengu. Nüüd oleme „mingil moel“ kaugenenud mõne sammu tee servast ja lamame. Vankrid on juba meie kohal. Karjume veel kord. Ei midagi — voor sõidab täies hoos edasi. Nüüd teeb ka minu püss oma esimese paugu. Kuid mis nüüd sündis, seda kirjeldada ei oska. Igatahes Tootsi sõda see enam ei olnud. Ragisesid korraga püssid ahelikus, kuulid vingusid üle meie peade, korratus raginas kordusid lasud. Voor kihutab ikka edasi, kuulen kisa ja Nurk karjub mulle: „Jookseme maja varju!“ Kargame üles ja jookseme. Laskmine jätkub. Kui seisatume lähe-

dal asuva talu õues, on kõik korraga vait. Aga inimesi jookseb taamal üle välja metsa poole. Jookseme veel mõne sammu ja peatume. Oleme kui peata kanad. Kas joosta kaasa? Ei! Otsustame koos tasakesi läheneda maanteele. Ja lähemegi. Inimesi sibeleb maanteel. Kõlab jälle paar pauku, siis vaikus. Mu uudishimu kasvab. Mis seal ometi on? Arglikult hiilime lähemale. Poisid on kobaras. Ja nüüd selgub kõik, kui poiste jõugu keskel kuulen ohvitseri kiruvat: „Kes kurat teid käskis lasta!“

Raadi mõisa töömehed olid sõitnud metsa heinte järele. Pooluniselt tukkunud nad vankritel. Nad polevat midagi kuulnud ega näinud. Esimene vanker oli peatunud alles siis, kui kuulist haavatuna oli kukkunud maha üks hobustest. Töömehed, peale ühe, olid kadunud — alla joosnud nõlvakust Emajõe äärsesse rappa. Kaks viimast pauku, mida kuulsime, olid lõpetanud haavatud hobuse piinad. Nii siis — kurb arusaamatus! Ehmatusest metsa pagenud töömehi ei näinud enam meie. Kogu voor plaanvankreid hobustega langes meie esimeseks „sõjasaagiks“. Liikusime nüüd edasi, ja mitte enam jalameestena. Ronisime vankritele, mille külgedes avastasime nii mõnegi kuuli jälje ja peagi olime Vasula kõrtsi juures. Teel arutati pikalt ja laialt, kuidas see kõik nii ootamatult oli juhtunud. Näis nii: aheliku olid tulistama kihutanud ülemuse komandota „arriergardi“ meeste kaks hoiatuspauku. Püüti küll üles leida seda „julget“ meest, kes ahelikus oli esimese paugu teinud, kuid asjatult. Patuoinasteks jäime meie, sest meie laskmises ei olnud kahtlust, ja ega me salanudki, et andsime hoiatuspauke. Alles hiljem sain aru, millises hädaohus viibisin ühes Nurgaga laskmise ajal, kui kuulid üle meie peade vihisesid. Esimene tutvus sõjaga oli tehtud.

Vasulast pöördus meie voor suurelt teelt alla Kärevere poole. Üle raudtee-

Sadamas.

liini läksime ahelikus. Rühmaülem seletas, et ettevaatus olevat tarkuse ema. Võib-olla oli tal õigus, kuid jalgsi käies tundsin varsti, et keskpaik nagu veidi nõrgavõitu. Sedasama kinnitasid ka teised. Vankrile istuda aga ei tahtnud enam keegi, sest seal hakkas külm.

Kaasas oli meie roodul ka moonavanker. Sääli ilutsesid sakslastest Tartu maha jäetud moositünnid, mis nüüd otse usumatult kiiresti oma tähtsuses tõusid kõikide sõjameeste meeltes ja keskpaikades. Ühest tünnist leiti puust mõla või labidas. Ruttu lõigati tee äärest leppi, vooliti kiiresti neist väikesed mõlad ja voorimees jagas igale soovijale magusat keedist mõla peale. Toodi välja ka kruusid. Kuigi moos oli külma käes pisut kohmetanud, hea maitses ta tühjale kõhule ometi. Meie „taganemine“ muutus üha lõbusamaks. Tehti naljagi. Igamees limpsas oma mõla otsast ja noris tünnist lisa.

Lõunaks peatuti ühes teeäärses talus. Soojas toas oli mõnus olla, ja kui viimaks lauale ilmus aurav supitirin ja sinna kõrvale lihakauss, oli hommikune õnnetu vahejuhtum — nagu poleks teda olnudki.

Kella nelja paiku peale lõunat jõudsimme ühte mõisa, mis öeldi olevat Kärevere. Siin peatutakse ainult viivuks — nii öeldi. Telliti meestele mõisa kõõgist keeva vett — moos oli omast käest. Kuid sel korral mul isiklikult läks halvemini kui arvasin: pandi tuldud tee äärde valveposti, ühe suure ja jämeda puu juurde. Link, rühmaülem, tegi mu ülesanded sulasele: nii ja nii mitme sammu kauguselt tuli tulijaid peatada. Kuul olgu alati rauas; igast kahtlasest liikumisest kohe teatada. Jäin üksi. Olemine ei olnud sugugi meelitatav; teadmine, et teised jagavad moosi ja joovad sooja teed soojas häärberis, pani mind otsekuu karistusalluse seisukorda. Pealegi ei tundunud selline ettevaatus, valveposti

väljapanek — pärast kõiki neid sündmusi — mingi tarkuse emana. Nii edasi-tagasi mõlgutades ja külmetavaid varbaid lumistes saabastes liigutades najatusin puule. Imelik, mõtlesin, see on siis nüüd see „viivuks“, millest rääkis rühmaülem, sest juba hakkas nagu veidi hämarduma ja jalad külmetasid ikka enam.

Ei võinud aimatagi, et varsti elan üle midagi hoopis ootamatut. Aeg venis. Vahetust ei tulnud. „Võib-olla unustasid minu,“ mõtlen, ja piilun vargsi häärberi poole. „Kui läheks õige ja tuletaks neile meelde?“ Ent ülemus ju ütles, et postilt ei tohi lahkuda. Kui juhtuks ometi nägema midagi kahtlast, oleks põhjust joosta ütlema — see oli lubatud. Aga ei juhtu nägema midagi. Ja parajasti kui nii mõtiskelen, eks tulegi salk relvastatud mehhi metsast välja. „Kindlasti kahtlane,“ käib mõtte peast läbi, kuid on nagu piinlik jooksmata panna, ise suure puu tüve varjus. Jõuk läheneb. Mehed tulevad rivis, vaikides, noruspäi. Peatuvad, kõnelevad omavahel. Nad on veel kaugel minust, ei oska arvata, mis keelt nad kõnelevad. Ei! Enamlased nad kindlasti ei ole, arvan. Aga kui on? Tunnen, et hakkab korraga soe. Süda klopib kuuldavasti. Kui nüüd jooksmata hakkas, tükk maad on märke joosta, näeksid nad mind ja võiksid lasta. Ei, nüüd on juba jooksmine võimatu, nad on liiga lähedal. Olgu otsustasin, kui on nad enamlased, avan tule, paukude peale tullakse appi, ja palju neid ei ole, kümme-konk meest.

Tõmbun puu varju, laen püssi ja hoian ta käel. Ärevuses silmitsen tulijaid. Ühel neist läkiläki peas, rõõmus tuksatus käib läbi südame — need on omad! Kuid nüüd tuleb hõigata, et nad seisaksid. Kaugemale neid enam tulla ei tohi lasta. Juba tahan avada suud, et karjuda: „Seiske“, kuid suu jääb kinni, ei, mu suu jääb ammuli.

Ja nüüd alles ei ole mu üllatusel piiri. „Isa!“ karjun, „Isa!“ Tulijad võpatusid ja jäid seisma. Haarati välkkiirelt seljast püssid ja laeti närvlikult Peagu oleksin juba neile pistnud vastu jooksma, kuid püssiotsad minu poole kuidagi kohutasid. Välkkiirelt läbistas mõte pea: „Ehk kuulsid nad eemalt „isa“ asemel „seisa““. Tundsin selgesti isa läkiläki ja vägagi tuntud poolkasuka. „Isa!“ hüüatasin veel kord ja otsustavalt jooksin puu varjust välja.

Ei enne ega pärast seda pole ma kuulnud oma suust hüüatatud sõna nii mitmekordse hellusega ja armsusega mu oma kõrvus vastu kõlavat, kui tol korral. Isa! Milline muusika helises selles sõnas mulle kaua veel tagant järele, sest muutuvad ju viimaks kõik need inimesed ja asjadki meile kalliks, eriti siis, kui nad on kadunud ja kui sa nad leiad kord jälle. Ja isa oli mulle juba mõndagi pikka päeva kadunud. Suur oli jälleenägemise rõõm, nii suur, et unustasin oma posti ja siirdusin ühes oma „vangidega“ häärberisse.

Isa oli ühes oma kaaslastega läinud vabatahtlikult teise polku, kes saadeti enamlastele vastu Võru poole Tartut kaitsma. Nende väesalk, üle kaheksaja mehe, oli enne Tartut laiali joosnud. Paarikümne mehe ümber oli jäänud ustavaks ja nad pidid koonduma Põltsamaale. Kuid suur oli mu rõõm, kuulates isa juttu, kuidas ta üksi oli Tartust läbi tulnud, et mind enesega kaasa võtta või vähemalt hoiatada Tartu jäämast. Ta oli mu korterist kaasa võtnud ühe raamatu ja käteräti. Ülejooksikud enamlaste poole olid kaasa viinud ka tema varustusekoti. Nii oli tal nüüd vaid ainsaks varaks püss ja tühi kõht.

Säälsamas aga teatatakse, et kooliõpilaste pataljon ja kaitseleit asugu vankritele, sõit läheb edasi. Otsustasin mitte kaasa minna, tehku mis tahes.

Tahtsin isale anda oma kotist süüa ja temaga natukegi juttu ajada. Mulle tuli appi jällegi esimese sõjapäeva ommoodi õnn. Käreveres viibis leitnant Jul. Kuperjanov mõne kaaslasega. Ta soovis oma salka liita paarkümmend trefneristi. Rõõmuga teatasin, et tahan olla üks nendest. Ja nii otsustas ka see isa ülesleidmine mu edaspidise saatuse Vabadussõjas Kuperjanovi partisaanina, sest vaevalt muidu oleksin tahtnud maha jääda oma pinginaabritest, kes juba esimesel vankril olid sõitnud Põltsamaa poole.

Häärberis hankisin nüüd juba oma inimesena kuuma vett ja tundsin end üpris tähtsana, et võisin isale ja tema ohvitserile pakkuda sakste moosi kuuma teega, millele lisasin ka sakste piiritust, mida leidus mu võõrihma küljes rippuvas plekist pudelis.

Peale kehakinnitust liikus isa ühes teise polgu riismetega edasi Põltsamaa poole, mina jäin aga esialul Käreveresse leitnant Kuperjanovi käsutusse.

Kuid veel ühe teise asja pärast tundsin end tähtsa mehena tol päeval. Võisin ometi kord isa ees esineda täismehena, kel jätkus julgust ja hakkamist. Sest hääd meelt tundsin veel kaua aega päälle isa minekugi, et olin põgenike püüdnud julgustada. Ja ma olevat muu seas öelnud neile, mille ise olin hiljem unustanud, ja mis isale oli jäänud kuidagi selgesti meele: „Venelastele anname naha peale, ja kui te Tartu tagasi jõuate, siis pane tähele, meie oleme juba seal. Otsi mind siis üles, isa!“

Ja tõesti. Koguni kaks päeva jõudsid partisaanid enne Tartusse, kui Aidu kangelased. Isal ei olevat aga läbi-marsil Tartust olnud aega mind üles leida, sest tema väeosa pidi minema otsemaid jälitama vaenlasi Võru sihis.

Ööl vastu 14-ndat.

Aegajalt lõõskavad põhjased tuuled,
ähmaseid varjusid veeretab kuu —
tundub, kui embaksid tinased huuled
majad ja tänavad, viimsegi puu.

Ajuti nõrgeneb ilide puhang —
taamal siis veereks kui kivine rull,
või nagu rabiseks vihmane uhang:
tänaval marssimas punapatrull.

Olgu et ärkveli ollakse majus,
kuskil ei hingitse ainuski lamp —
hukatus, hävitus varitseb rajus:
kortereid mööda käib enamlaskamp . . .

Seinad lööb põruma koputus vali:
„Avada kohe, või ukсед me eest
lõõme, kus kurat — ei ole siin nali!
Lahti tee ruttu; meid kakskümmend meest!“

Nagu uks rigisev veidigi vallal,
avaja poole on suunatud lääk.
„Valge sa oled!“ nii võõrad tal kallal,
aita ei palved, ei vastugirääk.“

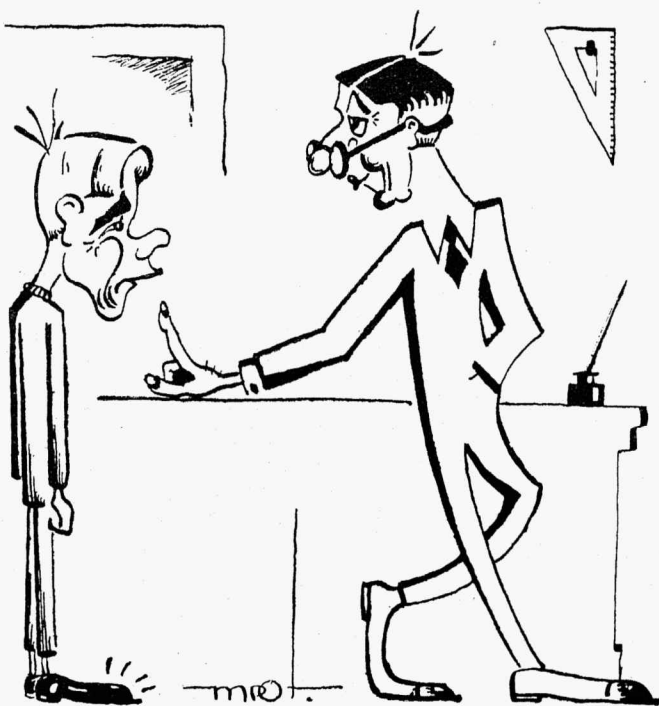
Punastel teisigi mehi on saagiks;
süüdi kas mõni neist? — keegi ei tea.
Kohut ei ole, kes tõdesid vaagiks —
otsus ent ometi selgineb pea.

Küirmarsil sinna, kus lõpevad majad —
hukatus varitseb pimedas öös:
jõe poole suunduvad tallatud rajad.
Kaugel paar kahurit puhuti töös . . .

Kaldal on punajõuk poolsadapäine.
Keerise kohta on raiutud auk,
ümber on külmunud veekate jäine —
viiakse sinna nii noor, kui ka rauk.

*Pikuti jõge siis rivoistub ahel ;
ühel pool punased, teisel pool auk —
vangid kui raudsete pihvide vahel.
Õvvaikust rebestab püsside pauk! . . .*

*Vaikust hetk — täitub siis haigulav ava,
jääservist haaravad üksikud käed . . .
Emajõel leiavad terrorilava
Voldi poolt saabuvad eestlaste väed.*

„Khl, hõkkhõmm, mis juhtub tungiga kui see ei ole tasakaalustatud“

O. Lutsu külastamas.

Ühel pakaselisel pühapäeval asusime teele Tamme linna juubilaril residentsi poole. Kordamööda kätega kõrvu soojendades jõuame peagi tema väikese majakese ette Riia maanteel. Peale mõningaid sekeldusi õnnestus meil siiski juubilaril majja sisse pääseda. Lahke perenaine palub istuda, härra Luts tulevat kohe. Võtame siis kättenäidatud toolidel istet.

Peagi kuuleme kedagi trepist alla tulevat; tulijaks osutub juubilar ise. Surub lahkesti kätt ja vabandab, et olevat pisut haiglane. Peale esitlemist kanname ette oma mitte väga vähenõudliku palve. Juubilaril pole selle vastu midagi, kahtleb vaid, kas ta suudab enam midagi värsket pakkuda, kuna ta olevat juubeli ajal juba nagu välja pigistatud rohkearvuliste intervjuudega. Palume siiski teda meie kooli vilistlasena jutustada sügavamini mällu sööbunud mälestusist koolis. Juubilaril sageli huumoriga vürtsitatud ettekandest mõistame, et koolielu tolajal olnud väga palju erinev praegusest. Õpilastel puudunud igasugused võimalused omaüritusteks. Valjude karistustega olnud igasugune organiseerumine täiesti keelatud, eriti eestlased saanud selle surve all kannatada. Ka eesti keele õppimine olnud rangelt keelatud. Kord soovinud eesti soost õpilased omal kulul palgata eestikeele õpetajat. See aktsioon tekitanud aga kooli õppenõukogus ennenägematut ärevust, nii et kavatsatud selle raske üleastumise tagajärjel kõiki asjaosalisi eestlasi koolist välja heita. Pikkade läbirääkimiste varal ja vanemate eestpalvel jäänud

poisid siiski kooli, kuid edaspidistel eksimustel arvestatud neid eriti rängalt. Mis puutub õpetajate kaardrisse, siis eriti heasüdamelise ja hiilgava pedagoogina torganud silma matemaatik Šatalov. Temale vastandiks olnud direktor Sokolov, kes liikunud kummitaldadega kingades koridore mööda ja ilmunud klassi alati kõige ebasobivamatel momentidel. Eriti silmatorkav olnud aga tema erapoolik suhtumine õpilastesse. Soodustuste osaliseks saanud venelased ja teised muulased, kuna eestlasi igal ettejuhtuval võimalusel karistatud. Inspektor Zaič olnud algatusvõimetu isik, kes meeldimise eesmärgil püüdnud direktori suhtes arendada „pugemistaktikat“. Klassijuhataja Cernoussov olnud healoomuline, veidi kergesti ägestuv, kuid osanud end peagi taltsutada. Koolivendadest eriti meelde jäänud olevat praegune Tütarlaste-gümnaasiumi direktor J. Adamson, kadakas Reim ja juut Seinesson. Viimane olnud äge sotsialist ja kandnud vaid punaseid särke. Üldiselt jäänud koolist kui kasvatusasutisest hall, sõjaväeliselt üksluine mulje. See karsarmuõhkkond immutanud õpilasi kui ka õpetajaid flegmaatilise individualismipõlgusega, igasse vaba vaimu eluavaldusse suhtunud kui kuritöösse. Kõiki neid kujusid ja õhkkonda ütles kirjanik käsitlenud olevat täiesti reaalselt oma teoses „Kuldsete lehtede all“.

Edasi juubilar huvitub meie õpilaste isetegevusest. Kahjuks peame talle mainima, et praegusaajal koolinoorte isetegevus, vaatamata peaaegu piiramatu vabadusele, on võrdlemisi loid.

Küsimise juubilarilt tema muljeid möödunud juubeli kohta. Selgub, et ta on sellega täiesti rahul. Ainult tervis polevat olnud juubeli ajal kõige parem. Seetõttu tundunud juubeli esinduslikud kohustised veidi koormavaina. Kirjanik märgib, et ta saanud roh-

kesti kingitusi ja austamisavaldisi suusõnalisel ja kirjalikul teel. Juubilar on rahul ka oma majakesega, mis, esialul küll veidi röske, tunduvat mugava koduna.

Soovime juubilarile edu ja tervist tema tulevases töös!

Toimetus.

A. Stanovič

Surija.

*Lõid kahvatuks surija põsknukid ruuged,
käed kuivnahksed tõmblesid linal.
Kõik istujad näisid tol lamajal kauged,
suu naeratles sapikal vinal.*

*Taas suupärta hingeldus rindadest tõusis,
maik mustmulla segunes õhku —
Siis eluga võitlemast inimen väsis,
jäl väsinult magama põhku.*

*Veel olelden valgete linade vahel
suu surijal avanes kõneks —
Kuid kuuldavgi polnud ta sõnade ahel,
silplausete koostis jäl kõneks.*

*Siis surijal silmi eest minevik möödus,
veel virildus suunurkki naeruks.
Näis nagu tal purunes viimane lootus,
meel seganes mõistmatuks raevuks.*

*Taas takten kui tormata võitjana ellu
käed haarasid abitult õhku —
Jäid lamama, mattuden viimsesse vallu,
sa saatust ei suutnud veel lõhku.*

*Said silmalaud tuhklillad vajutet kinni,
käed ristina rinnale panti.
Läip kateti laudlautsil linaga kinni,
ränk kuldõrmus sõrmeteks anti.*

Nokturn.

Üle härmatisse mattund puie
ujub hämaruse valge viir --
Hajub õhun kõnniteede oie,
taamal taevast lõikab päikse kiir.
Lagendikke värvi roosaks puhe,
ülal sõelub tuhmjas pilvi lohe.

Sahistaden oksten suigub hommik,
heliseman kõrvun õine laul —
lidsen laanen tuhme varje ummik,
asemeks siin lumehanged õöl.
Vaikus aovalge, õine kaja
hõljub üle linnaveerse maja.

Nagu messing-kella tume kumin
helab pimeduse suikva pass —
Horisondil päike nagu kamin,
pilvi vahel kuu kaob nagu lass . . .
Laande kaovad väsind viisid öised —
inimest taas matvad mured päised . . .

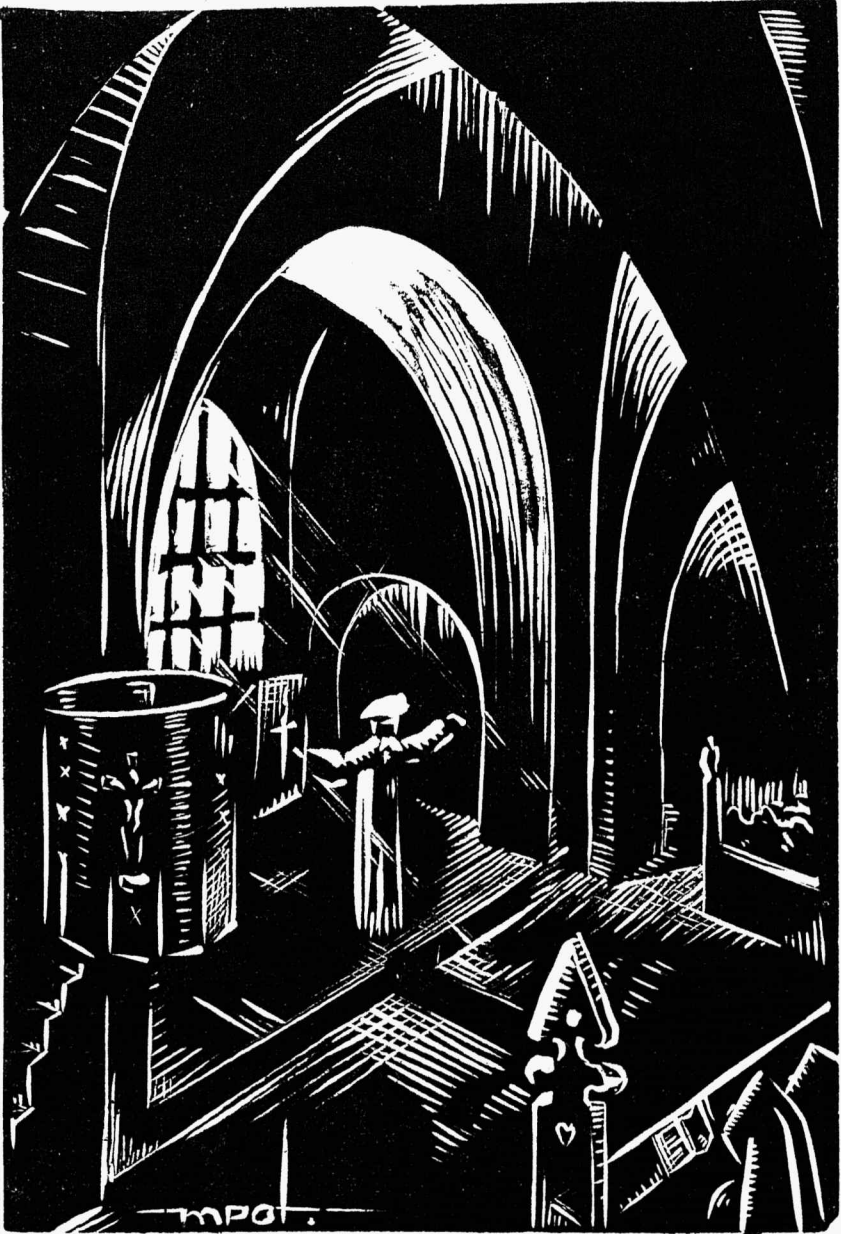
Vanaema.

Hallpäine ja muredest voltunud pale,
käed väsinud töötamast, elust . . .
Sa istud nii küünla een, valgustet pale
ja mõtiskled, silmad veen — valust.

Kuis väiksena kiiku su põlvedel üllas,
kui jutustid ammuskist juttu —
Torm tuisklumen vinguden hoovin kui möllas,
sa vaigistid virinat, nuttu.

Jäid elama üksinda, hallpäine ema,
kui mehena lahkusin kodust —
Jäi mälestus mulle sust õispäine ema,
huul virildub, kaeden su matust.

Hallpäine ja muredest voltunud pale,
mul jutustid ammuskist juttu —
Sa elaksid nagu — surmjutt sinust — vale! —
su hää! nagu vaigistab nuttu . . .?

Kirikus.

Areng.

Sammun mööda metsateed kodu poole. Lähen jõuluks koju, suu täis linnauudiseid ja südames värskeltärganud jõulumeeleolu. Juba tüki aja eest lähkusin suurel teel ja läbin praegu sügavas metsas viimast teosa. Mu koduküla on väike ja ümmargune, metsaga piiratud igast küljest nagu pott. Mõned üksikud talud asetsevad hajali, nagu kardaksid üksteist. Kesk küla asetsevad „hallparunite“ uhked punaseks värvitud eluhooned, äärtel vaesemate luitunud kastuste ja raudkivist müüridega „rupikud“. Minu koduküla rahvas ei armasta palju seltskonda ja kõnelusi. Ainult Raudil, lähemas viinapoes, sulavad nii mõnegi taadi kangestunud keelepaelad lahti ja ninaots hakkab rõõmsalt punetama. Kodus räägitakse vähe ja tehakse rohkem. Kange nagu rahvas isegi on ka tema keel, venitatud ja omapärase hääldusega. Aga mulle meeldib see kodu. Kas seepärast, et nii vähe saan viibida seal, või mõnel muul põhjusel, kuid tõsiasi on, et alati minek koju mind täidab mingi ootustundega.

Olen jõudnud pea koduküla piirile, läbi harvenevate puude paistab juba lagedat maad. Kuid äkki peatun imestudes: mu ees on raiutud värskelt siht, millel vahetevahel valendavad kupitsad. Tunnen instinktiivselt, et midagi nagu oleks seganud mu rahu, midagi vägivaldselt tunginud dissonantsina minu jõulumeeleollu. Lähemalt piirimärgilt loen: „Eesti Kiviõli“. Hiljem kuulen kodus, et siia kavatsesid asutada uut põlevkivikaevandust ja õlivabrikut.

Üus vabrik... Tekib ikka uusi ja uusi vabrikuid siia piirkonda. Raudtee äär on neid täis külitud nagu kartulimugulaid. Vähe sellest, nüüd tungib ka siia metsakolgasse see arenev tööstus. Küll vist paari aasta pärast susisevad vedurid minu kodu-metsades, selles puutumatus nooruse pühapäigas. Vabriku hiigelehitiste blokid tõusevad võimsalt kõrgustesse, tahmapilvi sülgavad paljud pikad korstnad, maapõuest tuuakse päevalguse kätte maa-aardeid. Tahmuvad hooned, puud, loomad, inimesedki; voolab õli tohututesse tsisternidesse ja sealt tsivilisatsioonikoletiste lõugadesse. See on areng.

Aga palju peame ohverdama temale ilusat, mida me võib-olla kunagi ei suuda millegagi asendada. Kaotsi läheb vaikus, rahu, kaob kodu hõrgutav üksildus. Metsad raiutakse maha, need metsad, milles ometi veetsin nii palju ilusaid päevi; kaovad ilusad karjarajad, palistatud varjurikastest puudest, sest siia tulevad hästisillutatud maanteed, ja raudsed rööpmed kannavad raskeid vedureid. Eks ole see kurb. Tullakse ja võetakse meilt see, mis meile väga kallis, võib-olla kõige kallim. Jäävad vaid — mälestused, mälestused millestki ilusast, mis on olnud, kuid mida ei ole enam. Seal, seal metsa ääres lagedal muruplatsil, suure nutukase rippuvate okste all leidsin igal aastal esimesi kevadlilli, rõõmsaid ja ustavaid sinililli, siniseid, sügavsiniseid, ja valgeid, süütuid ülaseid kui leebeid neitsisid. Te vaesed, vaesed lilled!

Foto A. Sarv.

Varsti tallatakse teid hoolimatult, keegi ei mõtle enam sellele, et olete palju rõõmu toonud maailma. Kas olete siis teie süüdi selles, et inimene, see „looduse kroon“ on otsustanud siia teha tööstuspiirkonna? Kas olete süüdi selles, et sattusite tema surmakülvavate jalgade alla. Te pole kasulikud! Te olete küll ilusad, kuid mitte kasulikud. Ja meile on tähtis see, mis on kasulik.

Jääb üle vaid püüd rõõmu tunda sellest, mida luuakse. Rõõmu pole palju meie elus ja teda ei jätku kõigile, me teeskleme sageli vaid, et omame teda. Kuid ärgem kurtkem asjatult taga kadunud aegu. Ajad kaovad ikka ja meie ühes nendega. Arengu altarile ohverdagem rõõmsalt oma valuliselt-ilusad mälestused! Alistagem! Nii on elu seadus. Oleme liig jõuetud, et vastu hakata elu

seadustele. Ühiskond peab ikka tallama uusi radu ja vanust jäävad vaid mälestused.

Me tsiviliseerume. Kui enne siin põlesid petrooleumilambid, siis mõne aasta pärast igas talus hendlavad hõõguvad elektripirnid. Pole enam tarvis vaevata end ja hobust poristel teedel, kui raudruun su ukse eest möödub. Ja kapitali ringvool kiireneb, tempo areneb. Tugevaid närve on tarvis, et mitte pead kaotada ja uppuda muutunud aegades, mis asetavad meile kaugelt suuremaid nõudmisi kui möödunud ajad. Individualiteedi peame säilitama ka tuleviku kiiremas tempos. Möödunud ilusad elamused on juba ajalugu, neid peame vaatlema objektiivselt, objektiivne vaatlus aga nõuab teatavat distantsi, et suuta asjade hindamisel väljuda ratsionaalselt aluselt.

Telefon.

Karuoti ja veel käputäis teisi talusid asusid Karulaane taga, eraldatult metsade ja soodega muust maailmast, ja et Karuoti oli kõige kaugemas metsasopis, seal „Siberis“, siis saadi oma küla rahvagagi ainult kord või paar nädalas kokku. Veidi elevust tõi sinna metsakurru säält läbi tehtud silmsirge maantee, mis suvel ja talvel oli üsna kasutatav, sügisel ja kevadel hoidusid sellest aga kõik eemale, kes ei tahtnud ühes vankri ja hobusega porri kinni jääda või sinna hoopis uppuda. Elu veeres ikka ühtlaselt ja ühtsoodu, oli igavgi, kuni tuli telefon.

Ühel jaanuaripäeval tuli Karuoti Jüri (ikka see väiksem, vana Jüri poeg ning noorperemees) vallamajast nädalalehega ja oli näost hoopis tuhkhall. Ta ei rääkinud esiti sõnakestki, maigutas ainult suud nagu kuivalekukkunud kiisapoeg. Vana Jüri oli kohkunud, nagu oleks talle kerisekivi taevast pähe kukkunud.

„Liis, korrat! Kos sa olet? Tii ruttu upinainatiid! Keski masuurik om poiskse paaigu soolasambas ehmatanu. Liis, Liisa, kuulet vai!“ käratses peremees. Liisu tuligi kohe lauda poolt tõlbates, ise haletses: „Pojuke, silmamunake, mes na' sulle ommendegi tennuva om!“ Taat sai pahaseks: „Mes sa viil jõrrat! Tii upinainatiid, tulikuuma ja prusakarämps raputa enne välla! Ma esi litsu ta! natike kõttu, oles seegi avitas!“

Vana Jüri haaras poja sülle, viis voodisse ja hakkas tal oma tööstvintskunud sõrmedega voo-

lima kõhtu ja selga, ikka ülalt alla kuni suure varbani. Kui pehme paitamine ei aidanud poisile elu sisse ajada, siis vana pigistas ja „triikis“ kord-korralt kõvemini. Noor troonipärija nohises ägedamalt, siis pistis juba kisendama, nagu kistaks teda rattale, siputas jalgu ja virutas sellejuures taadile jalaga kõhtu, nagu tahaks ta teda kõige ta aupaistusega troonilt tõugata. Isa Jüri kukkus seljaga vastu köögi ust, mis lahti prahvatas, ja taat langes köögipõrandale pikali, nagu oleks viimsepäevaväik majja sisse lõõnud.

Liisa kiljatas ja kutsus taevast tunnistajaks, pajatäis teevett läks ümber, nii et peremees sai märjaks ja tuli kustus sisina ja kiunumisega. Siis oli tükiks ajaks rahu maa peal.

Väike Jüri tuli süngist, paitas aietades oma kaela ja ütles isale, kes põrandalt parajasti püsti kõbis: „Papa, tiad, Põndakule säetasse telehvonna sisse!“ . . .

Taat jäi tükiks ajaks keeletuks, otsis siis kapist kalendri, et uurida, kuna kuskil ligemal laata peetakse. Taevake, kellele siis veel häid hobuseid tarvis on, kui igasugused postid aetakse tee ääres püsti. Kui lõhkuma hakkavad, siis ei peatu enne, kui kuskil soomülkas või aia otsas. Parem osta setukas!

Perenaist poleks miski asi suutnud rohkem ehmatada, isegi see mitte, kui vana triikraud ahju taga oleks kukena kirema või ahjuroop toas tantsima hakanud. Põlved võttis kohe nõrgaks ja värisema, nii et pidi ruttu pingile toetuma.

„Oih, sa ristike, ära närvetas kohe! Jürike, too mulle külma vett!“ Jüri tõi ruttu vee ja oli ka muidu endine terve poiss. („Upinainatii ja kõtulitsumine, sii om ike kõige etern rohi!“)

„Ää lais, jah!“ puhkis Liisa edasi. „Kohe võtab söame tahe- das, enne nigu rasvamasin lõigas rinnun rõhva-rõhva! . . . Ristikest küll! Või ikke tiluvooni säeva sisse! Oh te põrgulise, ess ma ütli õkva, kui kuuli, et Tahmakülla joba seoke risu om veetu, et egas se-e nüid küll hääd ei tähenda! Obese hirmutuse säeva tii veerde ja rauda viava taivaaluse täis. Jah, nigu Tahmakülla ots sai, nii tõine päiv va' kassirävak olli pikali aid- veeren maan, — lõpnu mes lõpnu! Siss jälle läits kauss katski, siss oli Jürikene kihast ära, es saisa süük ei juuk sisen. Ja nüüd jälle õnnetus, ei tia, kas saabki tast enam õiget eluluuma!“ . . .

Liisa oleks kindlasti edasi vad- ranud, aga peremees kargas püsti, pööritas silmi, vandus nagu pesu- eht pagan, haaras kirve ja jooksis üle põllu metsa. „Issake, või tap- ma kohe! Või kohe tapma!“ hädaldas Liisa ja näpitses päärätti.

Metsas aga hakkas kirves pau- kuma, nii et koerad haukusid kü- las ja naised pistsid sosistades pääd kokku. Jüri aga vibutas kirvest, sajatas ja sõneles: „Kor- radid, või elada'i lase! Või ennegi ausat inimest nõökama ja tsurki- ma!“ Kirves paukus jälle ja pa- rajaid latipuid langes kui loogu. „Saadanad, aia tiin ümbre tervele oma talule ja krundile, et rotipoig kah läbi ei saa! Tulgu siss viil üle aia aukma ja irvitama — kai- kaga valan vastu pialuud! Neil om tilevonn, tilevonn! . . . Hömm- ähh-ähh!“ Hoobid raksusid, hal-

jas kirvetera pures aplalt tüvesid. Varsti aga kadus jõud vanast kui- vetanud kehast ja hallikaspruun metsaprahine habe hakkas väri- sema otsekui vana kaseviht aia- teibas. Jüri raius kangekaelselt edasi, aga väsimus vallutas vana keha ja ta astus tagasi tarre.

Tulid tööd ja toimetused, asi jäi nagu unarusse. Kord tuli küll naaber ja kutsus kaasa Põnda- kule — säääl olevat tagatoas kas- tike seina pääl, aina tiliseb ja kõ- liseb, käriseb ja säriseb. Ja kirja- talu olevat kah Põndakul.

„Mõh!“ Ägestus Jüri sel kor- ral ja tõi plekktoosiga talu ostu- lepingu. „Mes ta kelgib oma kir- jataluga! Kirjatalu, no üttele, kas mul ei ole vai? Loe siit, kui aga pokstaave tunned! Minu talu üle peetasse kah ordnungi!“ Naaber tõmbas hõlmad koomale ja otsis õuevärava üles.

Peagi harjus külarahvas tele- foniga, käidi ja vaadati, tarvitatigi seda ja kõik leidsid, et see on üsna hää ja meelepärane riista- puu. Mõned võrdlesid telefoni kohviveskiga, teised kuldnokapuu- riga, need, kes teda mujalgi näi- nud, kinnitasid, et mis ikka tele- fon, see telefon.

Paar aastat läks mööda, ikka ei läinud Jüri veel telefoni vaa- tama. Kord aga juhtus, et Jüril oli midagi pakilist teatada linnas elavale vennale; mis ta just tahtis öelda, või ta seda teistele ütleva läks. Mõtles siis Karuoti peremees, mis hädas teha, mõtles ja oli terve öö magamata ja siis leidis: telefon! Lõunapaiku Jüri pani uued riided selga ja läks Põndakule.

Perenaine talitas parajasti lauda juures. Jüri seletas talle oma asja ära; ruttu tarvis vennale toda ja toda teatada.

Töölised.

„Peremiist ei ole kotun, mina esi toda värki jälle ei tunne, ei tää mes sis saa?“ seletas vanaperenaine ükskõikselt. „Kos ta poig sul siis läits, kas puuti vai?“ nõudis Jüri.

„Küll noh sinnagi!“ ümahtas vanaeit, tahtis siis nagu midagi veel öelda, aga ei öelnud siiski. „Noh, ma sis ooda!“ lausus Jüri ja läks tuppa. Sääil ei olnud kedagi. Pruun kast seisis seinal, sääil küljes oli veel mitmesugust värki, nuppe ja nupukesi, traati ja rauda. Jüri ligidale ei usaldanud minna — kellele neid õnnetusi ja oksjoneid tarvis on. Jüri ootas, tossutas piipu ja kui uni kallale tikkus, ronis üles ahjule ja jäi peagi magama. Olgu ase võõras — uni on alati oma!

Põndaku perenaine tuli küll varsti tuppa ja leidis magaja ahjult, aga et tema ja Karuoti rahva vahel läbisaamine kuigi häa polnud, siis ta taati äratama ka ei hakanud. „Üts kik, las' no magada ja uuta!“ ütles perenaine endamisi.

Karuoti peremees magas õhtu ja terve öögi ja norskas nagu karu — eks eelmise öö mõtlemised ja targutused nõudnud oma osa. Kui ta viimaks ärkas, oli väljas juba üsna valge, kuid väike lamp põles veel laual ja tekitas tahmasel lael väriseva kuldse valgussõõri. Jüri jahmus ja kargas ühe ropsuga ahjult alla — õnn, et veel Põndaku perenaisele kaela ei kukkunud!

„Kos peremiis, kos su poig om!? Kuulet, aanu mu ommeti üles!...“ hüüdis Jüri perenaisele veel unest segase häälega. Pere-

naine tuli köögist sööginõudega, pani need lauale, kustutas siis tule ja venitas naeratades: „Tema, näe, om ike mul hää ja hoolitseja poig. Temä läits liina puuti, rõivast olli vaja ja viil ütte-tõist. Hommen ta piassi tagasi tulema...“ „Kor-rat!“ röögatas Karuoti Jüri nagu metsaline. „Sundku ta sinna saina külge, see tilevonn!“ hüüatas ta veel, sülitas hirmsas vihas ja jooksis oma vanadusest tõntsides jalga-dega üle konarliku põllu kodu poole, nii et ta uus ahjul liivaga määrdunud ülikond aina tolmas.

Varsti pärast seda ilmus nädalalehes, mille tellija ka Karuoti Jüri oli, kiitev kirjutis kõigest Metsakuru asjandusest, esijoones muidugi telefonist. Jüri luges paar rida ja viskas siis lehe nurka. Ta rakendas hobuse ree ette ja sõitis vallamaja juurde poodi. Sääilt ostis ta paberit, kirjamargi ja -ümbriku ja poemehe tindi ja sulega kirjutas kohutava ähvardus- ja manitsuskirja nädalalehe toimetusele. Et ärgu seda lehepahna enam saatku ja tellimisraha hoidku ka omale.

Leht käis küll edasi, aga Põndaku postitalust teda keegi ära ei toonud. „Oidku omale või aagu ahju!“ ütles Jüri

Nii elas Jüri terve talve nagu karu pesas. Külarahvaga ei tahtnud jutt kunagi sobida — neil ju nüüd iga teine sõna telefon, raadio, või teab mis veel! Tuli kevad, põllud ja heinamaad, talud ja aiad ilmusid lume sulades päikese paistesse; värsked tuuled käisid üle nurmede ja kohisevate metsade.

Kultuur ja rahvuslus.

Tänapäeva noorsooliikumine ja üldine kultuurpoliitika seovad enesega sagedasti mõisteid nagu: rahvuslik omapära, rahvuskultuur, rahvuslik alus — sõnu, tulvil kõrgeid ideaale.

Noorus on tavaliselt suurte sõnade aeg, kus nii mõnigi lööksõna lipule kirjutatakse, ilma nende lipukirjade tõelisest tähendusest täielikule selgusele jõudmata. Selle tagajärjeks on aga enamiku tõesti aatelite lööksõnade fraasistumine. Loomulikult aga ei hoolita sellest palju, vaid tehakse ikka edasi kõva tärinat — müristatakse magajatele kõrvu sõjalugu, ja ei jõutagi sagedasti palju kaugemale.

Väikerahvaste kultuur- ja sotsiaalpoliitika peab olema juhitud põhimõttest teha iga üksik rahvaliige teadlikuks ja isamaad armastavaks kodanikuks. Kui tahame, et tõuseks meie rahva kultuuriline tasapind, siis peame esijoones mõtlema iseenda ja alles teises järjekorras teiste rahvaliikmete kultuuristamisele. Analoogiliselt — selleks, et kogu inimkond areneks kõrgemate kultuuriaadete sihis, peame hoolitsema selle teostamise eest kõigepealt meie rahva juures. Küllap teised isegi enda eest hoolitsevad.

See on egoism, võidakse väita. Kuid kas inimkonna evolutsioon ongi mõeldav egoistlikkude kõrvalmõjudeta!? Muidugi on egoismil oma piirid. Kui mõni rahvus neid ignoreerib, laiutades vähemate vendade kulul, siis on see negatiivne nähe nii inimkonna arengu kui ka sotsiaaleetilisest seisukohast vaadates.

Rahvuskultuuri ja arengut jälgides näeme igal rahvusel olevat suuremal või vähemal määral teatavaid dispoitsioone, ta omapärast „mina“. Teiselt poolt võime näha vähemarenenuid alatasa „laenavat“ kõrgemal seisvilt, ja toormaterjali enda „rahvusmina“ kohaselt ümber töötavat. Teistelt õppimisega paralleelselt toimub loomulikult rahvuse sisemisel jõul põhjenev progress, kuid harva küünivad selle tulemused kaasaja kultuuri kõrgeima kroonini.

Kui mõne rahva iseteadvus, ta omapära osutub liig nõrgaks, et suuta sulatada teistelt laenatud materjali küllaldaselt enda kohaselt, siis peab ta need vastu võtma toorel kujul. Sellega muutub aga kogu rahva kultuur ühtlusetuks, otsekuu rohke ja halva paikamise tagajärjel domineeriva põhivärv kaotanud kuub. Eriti hädaohtlik on säärase ümbertöötamatute laenude kasustamine siis, kui need tulevad ühelt võõrasrahvalt. Sel juhul võib rahvuse põhivärv kergesti jääda esile kerkiva kadakliku ja pajuveneliku elemendi varju, mille tõttu iseseisev rahvuskultuur satub tõsisesse hädaohtu.

Kuid on võimalik ka teine äärmus — šovinistlik kallak, mis tegelikult teostub, kui rahvas end järsult välja lülitab teistega läbikäimisest ja elab vaid nendest kultuurivaradest, mida ta oma liikmed loovad ilma igasuguste välismõjude ja -eeskujudeta. Äntud juhul kannaks selle rahvuse kultuur küll tugevasti omapärast ilmet, kuid ta tasapind võiks olla ainult suurrahvaste juures, sealgi harva,

väärilisel kõrgusel. Tavalisest sunniks aga säärane isoleerumine nii kogu rahvast kui ta üksikut liiget kiratsema ning vinduma poolkultuuri vähearenenud õhustikus.

Nagu näeme, ainuüksi rahvuslikku omapära taotlev kultuur sammutab paratamatult vastu degeneratsioonile. Seega peame oma pilgud vahel pöörama ka võõraste poole. Ollakse kindlasti ebaõigel seisukohal, kui arvatakse, et säärane maailma silmaspidamine ja selle väärtustest osa saamine juba tähendab kosmopolitismi. Just vastuoksa — püüdkem maailmalt ammutada parimat kultuuri toormaterjali maksimaalsel määral. Kuid sellejuures ei tohi me midagi vastu võtta ilma hoolikalt valimata, kaalumata, kritiseerimata, vaid kõik „laenatav“ mingi läbi meie „mina“ sulatusahju. Nii nagu noorureist,

kes võttes teistelt maksimaalsel määral väärtusi need enda omapäraga kohandavad, tõusevad riigi ja rahva kandvamad talad, nii sammuvad ka säärased rahvad inimkonna evolutsiooni eesotsas.

Kuid seejuures maksab iga üksiku indiviidi kohta elementaarseim nõue — olla oma rahvuse tubli ja väärtuslik liige. Iga suure põhimõtte tegelik läbiviimine nõuab enda teenistusse kogu isikut, mitte ainult sõnades, vaid ka tegudes!

Kindlasti on rahvusaatel vaid niipalju reaalset väärtust, kui suures määral ta on tegelikult kultuuri edendav faktor. Kui rahvuslus jääb vaid sõnakõlksuks, vastaste materdamisabinõuks või isiklikkude tagamõtete kilbiks, siis ei ole see õige rahvusaade, vaid selle võltsimine ja kuritarvitus. Selle vastu oleme õige rahvusluse nimel!

V. Siska

Distsipliin.

Inimkonna struktuuri püsimine eeldab distsipliini. Riigi, inimühiskonna elemendi eksistents baseerub distsipliinil — kindlal korral. Ei saa olla ühtegi organisatsiooni ilma distsipliinita. Iga organisatsiooni, riigi olemus sõltub distsipliini respekterimisest.

Teoreetiliselt koosneks organisatsioon isikuist, kes on vabatahtlikult alistunud organisatsiooni distsipliinile. Organisatsioon evib juhtiva organi, kes teotseb põhiseaduse ja traditsioonide järgi. Funktsioonide täitmise kõrval, mille määravad organisatsiooni eesmärgid, on juhtiv organ alati valvel distsipliini säilitamiseks, milleks tal

on õiguslik alus organisatsiooni põhikirjana. Ei ole õigust jõuta! Organisatsiooni distsipliini pandiks on need liikmed, kes respekteerivad põhikirja või tavaõigust. Juhtiva organi ülesandel ja direktiividel kahjutustab see jõud haigusbatsillid, isikud, kes astunud vabatahtlikult organisatsiooni, ei suuda end hillitseda korra säilitamiseks. Lõppeks on aga organisatsiooni liikmeskond tervikuna suveräänne ja kõrgem juhtiv organist, kes on ainult võimu teostaja, kuna oma volitused on ta saanud organisatsiooni liikmeilt. Vaekaussidel juhtiva organi tahe peab kerkima organisatsiooni liikmete ühise soovi rasku-

sel, sest pääle teoreetilis-õigusliku aluse on liikmeil veel jõud, mis likvideerib juhtiva organi, kui see ei evi enamuse sümpaatiid.

See oli teooria. Praktika teeb sellest kummalise paroodia. Ajaloost toon drastilise näitena Jesuiitide ordu. Juhil, paavstil, oli piiramatu võim, nagu on katolitsismile üldse omane subordinatsioon ja iga kriitilise mõtte paralüüsimine. Kolme tavalise mungatöötuse manu kuulus lubadus paavstile absoluutseks kuulekuseks. Seega anduti täielikult ühele kinnisideele, katoliku kiriku võimu suurendamisele, ja ordu moodustas mehhanismi, mis töötas paavsti juhtimisel. Sõnaga — distsipliin oli eeskujulik. Selle kandjaks oli aga kriitilisest mõtlemisest loobunud mass. Säärane distsipliin on ka paraku tugevaim ja ta eeldab ainult, et inimesed unustaksid mõtlemise.

Tänapäeva Euroopa tüürib tagasi keskaega. Ärgem mõtelgem, ainult teotsegem juhtide direktiivide järgil Küllap juhid mõtlevad rahva eest! Diktatuuririikides on range distsipliin, mis toetub organiseeritud ja hambuni relvastatud vähemusele, kes on rakendanud kõik võimalikud vahendid võimu kindlustamiseks. Osav propaganda, suured fraasid püüavad hävitada mõtlemist. Rahvas on surutud tugevasse astjasse, nii et mass ei hakkaks üle ääre tõusma. Surve aina suureneb ja kas on astjad siiski nii tugevad, et nad äkki ei purune ja märatsev laviin ei pühi ära vampiirid. — Nii mõlgutavad mõtteid need, kes kogevad, et maailm on taas selga pööramas nende ideaalidele.

Pärast Maailmasõda ei rahunenud meeled verest tühjaksjoosnud riikides. Frondisõdurid, siirdunud kaitsekraavides hävitatud tervisega

ning purustatud närvidega inimjäänustena taas koju, ei saanud häri-matult asuda vanale tööpõllule — mida kõigile aga ei leidunudki. Neile suruti pääle mitmesuguseid poliitilisi doktriine. Agitaatorid püüdsid massi võita kaunistele utopiatele. Seati vastamisi tõesid, peksti puruks vanade tõdede süm-bolid ja kutsuti tüdinenud massi uue maailma loomisele. Tühjadele pjedestaalidele püstitati vabaduse-sümbolid. Demokraatia — see oli ultramoodseim lõöksõna. Kõiki demokraatia vabadusi tõttasid kasustama aga poliitilised spekulandid, fanaatikud ja vastutustundeta isikud, kes ei kaalunud sõnu ning tegusid, kes ei valinud võitlusvahendeid. Vabaduse uim viis vastu üldisele kaosele. Tähelepanu vääriv on aga seik, et riigid, kus isikuvabadus oli juba traditsionaalne, ei nakatunud kuigi ähvardavalt tõvest, mis küll ihkas vallutada kogu Euroopa, kogu inimühiskonna.

Maailmasõja järelaastail pidi hüpiknukliku valitsusega Itaalia kannatama suuri vapustusi, kuni üks isik suutis kanaliseerida purustavad vood ja teostada tugeva võimutsentralisatsiooni. See isik oli energiline fašistide juht Benito Mussolini, kes etendas jesuiitlikus parteis paavsti osa. Distsipliini loomisele rakendas ta kõik vahendid. Kord oli loodud — kui sõnaõigus loovutati ainult ühele ja tema mõttekaaslasile.

Analoogiliselt arenesid sündmused Saksamaal. Ka siin organiseeris, lubades töötule massile mursetseda tööd ja leiba, üks isik jõu, mille toetusel ta on tõusnud kogu rahva saatuse määrajaks. Kui mul-lustel jõuludel hällilaps Jeesuse nimi kahvatus Hitleri kõrval, siis ei jää muud üle, kui imetella juhi

võimuküllust. See jumalustamise propaganda sunnib isegi küsima: kas saksa rahvas tõepoolest on normaalse mõistuse kalmistul. Jaa — sakslane on lakanud olemast indiviid.

Kas demokraatlikud riigid suudavad jääda immuunseiks pisikute vastu, mis ülihästi organiseeritud propaganda näol püüab vallata ka liberaalseid maid?

Liberalism, mis väidab, et ühiskondlikud jõud ning isik vabas teotsemises loovad ideaalse korra, kus igaüks saavutab seisukoha, mida ta väärib, on osutunud eluvõõraks. Kriteeriumidele, mille püsitanud ikka enam ja enam populaarsemaks muutuv reaktsiooniline korporatismi doktriin, lisandub seik, et liberalism ei ole soodus distsipliini loomisel.

Riik oma olemuselt ei olegi liberalistlik. Teda ei saa käsitada lähtudes teoreetilises organisatsioonist. Riik on igale isikule päale sunnitud juba sündimise läbi riigi kodanikuks. Demokraatliku korra man on vähemus sunnitud alistuma enamuse otsuseile. Liberalism aga lubab vähemusel seejuures ka protesteerida, ei paralüüsi mõtteavaldusi, mis vaidlevad vastu enamuse tõekspidamistele. Alistudes enamuse tõekspidamistele jääb vähemusele siiski kriitilise mõtlemise õigus. Liberalism jätab indiviidile suure teotsemisvabaduse ka majanduses.

Realiteet ei saa aga võtta seda vabaduste doktriini puhta kullana. Nii on riigivõim sunnitud mõõdukalt piirama sõnavabadust, millise teguviisi õigustuseks leidub fakte, sest sõna on suuteline hävitama suurimaid väärtusi. Riigi suuremaid väärtusi on aga distsipliin. Samuti on administratsioon sunnitud päs-

sima eraalgatusi, mis näit. kapitalistidel võib muutuda proletariaadi ekspluateerimiseks. Seepärast on korrigeeritud liberalismi mõistet, kohandatud seda realiteedile kategooriliste põhimõtete painutamisega.

Riigivõim ei tohi toetuda ainult kapitalistidele, või töölistele. Ta peab arvestama kogu rahva huvisid. Mitmesuguste, eriti teravaks arenenud konfliktide — näit. kapitalistide ja proletariaadi antagonism — tõttu riigivõim alati ei saagi toetuda rahvale. Riiki juhtiv organ peab võimu rajama mõnele teisele alusele. Seega avaneks tal ka võimalus teotseda riigiasjades resoluutsemalt ja energilisemalt. Selline võimutäius saavutatakse parteiriikides, kus riigi keskivõim baseerub solidaarsele rühmitisele, kes on valitsuse õiguse jõuks. Parteiriigid on Saksamaa ning Itaalia, kuna N.-Venes on võim ühel klassil, kes kukutas kapitalistliku tsaarivalitsuse. (Mõned N.-Vene olude tundjad väidavad aga, et olevat tekkimas uus kapitalistide klass, nimelt finantskapitalide omanikud). Kvalifitseeritud riigivõim võib diktatuuriga teostada mitu korda rohkem positiivseid üritusi, kui igal momendil vääratav demokraatlik valitsus. Ajalugu konstateerib, et kriitilistel momentidel, kui vajatakse suurimaid ponnistusi, kui on tarvis kiiret ja aktiivset teotsemist, suudavad massi jõuks organiseerida ja distsipliini säilitada ainult suured juhid. Muide nad sageli teotsevad risti vastu lühinägelise massi tõekspidamistele, kuid osava kombineerimisega ja taktikaga nad võidavad rahva sümpaatia.

Kui võime sedastada distsipliini riikides — teostatud siin rangemalt, sääl mõõdukamalt — siis ei saa seda leida rahvusvahelises suhtle-

mises, selles organisatsioonis, mille moodustavad riigid — inimühiskonnas. Rahvasteliit, mis peab teotsema maailma kõrgema võimuna, vältides rahvusvahelisi sõadadeni arenevaid konflikte, ei evi jõudu oma missiooni teostamiseks. Rahvasteliidu liikmed ei respekteeri distsipliini rahvusvahelises suhtlemises! Liidu pakti järgivad ainult need riigid, kes näevad Rahvasteliidus sobivat tööriista oma huvide taotlemisel. Kuna õigus toetub jõule ning keset relvi vaikivad seadused ja Rahvasteliit ei saa oma prestiiži kindlustada ühegi jõuga, siis on hädaohtlik näha temas rahu panti. Igatahes peab maailm kannatama veel mitmes puhastustules sõdade näol, kuni võib viimaks eksisteerida õigus ilma jõuta ning respekteeritakse distsipliini kui inimühiskonna põhilist tingimust.

Sõja hõngu levib range distsipliiniga riikidest, mis plaanikindlalt püüavad distsipliini õonestada rahvusvahelises suhtlemises. Rahva sisemine pinge, impulsside kompressioon, mis on riigis kehtiva kindla korra tulemuseks, võib eksplodeeruda riigi imperialistlikes taotlusis. Fašism näeb väljaspool riiki ainult maad, mis tuleb anastada. Piiritulbad ei ole maasse kinni kasvanud, vaid neid tuleb igal soodsal juhtumil kaugemale tõsta. Õigus on see, mis teenib rassi; seepärast peab ekspluateerima teisi natsioone. Kommunism oma taotlusis on internatsionaalne, fašism aga piirdub riigiga. Pole mõeldav internatsionaalne fašism, sest kuhu juhtida siis imperialismi, kuhu suunata kindla distsipliini tõttu kompressioneerunud instinktid, kui nad püüavad avalduda; ei saaks olla dūnaamikat, võitlust, mis on fašismi olulisi tunnuseid. Internatsionaalne

fašism oleks anarhia — bellum omnia contra omnes, fašism on aga riikide anarhia — distsipliinitus riikidevahelises suhtlemises.

Tekib küsimus: kas anarhia või praegune ühiskondlik korraldus riikide näol? On väljaspool kahtlust, et distsipliinita ei saavutata midagi. Anarhistid tahavad purutada praegu ühiskondlikku struktuuri, kuid hävitanud selle, on järgmiseks tragöödiaks nende eneste häving kaoses, mis järgneks praeguse ühiskondliku ehitise luhistumisele.

Paraku on sõda siiski vältimatu! Sõda on paratamatu nii kaua, kuni elu ei ole enam dūnaamiline, kuni inimene ei vaja enam toitu ega maad. Sõda on vältimatu nii kaua, kui inimene jääb egoistiks. Nii toimub võitlus hüviste pärast, sest pole kedagi, kes jaotaks võrdselt inimeste vahel kõik maailma varad ja sunniks igaüht leppima ainult oma osaga. Me ei soovigi seda, kui tahame näha elu progressi, kui oleme veendunud, et ühiskonnale on kasulik ainult see isik, kes püsiva tööga kaudu võitlusi on tõusnud kohale, mida ta väärib ja kui mõistame, et see, kes on rohkem väärt, väärib ka rohkem.

Elu on dūnaamiline, kuid me ei tohi seda laadida dūnamiidiga, nagu näib taotlevat fašism. Tempo — see on XX sajandi deviis. Fašism püüab elu arengule, s. t. võitlusele, anda suurimat tempot ja kõrgepinget. Kuigi ta on loogiline ning konsekventne, sisaldab ta endas suure küsimärgi. Kas selline tempo progressi asemel ei vii meid vastu lõplikule luhistumisele? Kas suudetakse hillitseda vaime, kui nad on välja kutsutud? . . . Seepärast ärge valagem liiga palju kanget

ekstrakti elu kääriiva veiniga täidetud karikasse!

Ühiskondlik korraldus eeldab distsipliini. Aga küllaltki vana maailm pole sellest veel täiesti aru saanud. Kui mõistetaksegi distsipliini, siis sageli ei taheta seda arvestada.

02. 02. 37.

Inimesel on ürgeline tung vabaduse järele ja kui anda vaba voli selle kasvamisele, siis viib see vastu kõigi vabaduste kaotamisele. Siis on taas realiseerunud üle sajandite kollitav mõte: kõikide sõda kõikide vastu.

Asemikekogu tegevusest.

TPG, TPK ja TTK Asemikekogu pidas oma 1936/37 õppeaasta II sem. esimese koosoleku 21. jaan., kus päevakorra tulipunkti oli õpilask. vanema kandidaatide esitamine õpilaskonnale. Kandidaatideks esitati Lumi, Tolpats, Raidal ja Luik. Kuna Tolpats loobus, siis toimus valimine ainult kolme kandidaadi vahel. Kandidaatideks valiti Lumi ja Luik. Nädal aega hiljem valis õpilaskond õpilask. vanemaks K. Luige, kuna Lumi jäi vähemusse. Samal koosolekul otsustati õpilaskond maksustada 25 sendi ulatuses.

Maksustamisest saadud summa läheb nn. spordilinna ehitamiseks. Samaks otstarbeks määrati ka kooperatiivi tulud 200 kr. ulatuses.

4. veebr. pidas Asemikekogu oma teise koosoleku, kus valiti 4 liikeline õpilaskonna juhatus. Valituks osutusid Tolpats 28, Lumi 27, Raidal 25 ja Stanovitš 18 häälega. Ametid jaotati järgmiselt: Lumi — õpilask. vanema abi, Tolpats — kirjat., Stanovitš — laekur ja Raidal — ametita liige.

Arn. T.

TPG
TPK
TTK
=====
=====

Õppurid!

Tarvitage ainult oma kooli

KOOPERATIIVI

kirjutustarbeid.